

pri novih podjetnikih ni šlo za popolnoma "nove" ljudi, temveč za sposobneže iz obstoječih elit, kar sicer ni posebno revolucionarna teza, je pa zanimivo, iz katerih plasti so ti novi podjetniki izhajali (veletrgovci, lastniki nepremičnin).

Marco Meriggi²⁵ je predstavil milansko meščanstvo glede na njegovo vključenost v posamezna društva (ob tem je kot zanimivost primerjal odstotek plemstva in meščanstva, ki sta se premosorazmerno z rastjo družbenega pomena posameznega sloja tudi zamenjala po zastopanosti v društvih). Društva so zanimala tudi Hansa Petra Hyea²⁶, le da se je ukvarjal z Dunajčani in njihovimi pristoječnimi dejavnostmi (članek obenem nudi dober pregled gibanja zanimanja za različna področja - od znanosti do ljubiteljskega prepevanja in dobrotelčnosti).

Pri različnih oblikah družabnega in javnega življenja so igrale vitalno vlogo tudi komunikacije, ki jih je obdelal v svojem članku Robert Hoffmann²⁷, njegovo misel o komunikacijah kot o faktorju, ki je krepil občutek nacionalne enotnosti pa lahko mirno potrdimo tudi Sloveni (spomnimo se taborov in potovanj "presvitlega cesarja").

Razpravi naslednjih dveh avtorjev Pietra M. Judsona²⁸ in Renate Flich²⁹ imata skupni imenovalce v opisovanju vloge žensk v družbenem življenju. Judson nam predstavi žensko kot "politično bitje", ki si je po dolgi in žolčnih nasprotovanjih "ohlačenih" kolegov končno priborilo mesto v političnih društvih (ponujen je primer šulferajna, kjer so v posameznih krajevnih skupinah zasedale celo vodstvena mesta) in strankah (ženske so forsirale v politiki predvsem liberalci - namenjali so jim karitativne resorje). Flichova s svojo razpravo v mnogočem nadgradi svojega kolega - vzroke za simbolično zastopanost žensk v družbenem življenju najde v patriarhalnosti družbe in posebno notranjedadružinskih odnosov, ponudi pa tudi sociološki prerez značilnosti "uspešnih/dejavnih" žensk.

Zadnji trije avtorji: Marlies Raffler³⁰, Hans Haas³¹ in Marie-Therese Schwanda - Arnbom³² zaključujejo zbornik z manj težavnimi pa vendar nič manj zanimivimi temami. Rafflerjeva se je posvetila graškim meščanskim salonom v predmarčni dobi (omejila se je na družabno življenje rodbine Paehler), Hans Haas pa nas popelje k izviru "poletne svežine" ("Sommerfrische"), kot se je v začetku imenovala manija spreminjanja okolja čez poletje in preživljanja dopustov "drugje" (že tedaj lepo ločeno po stanu in debelini denarnice).

Marie-Therese Schwanda - Arnbom je v svojem prispevku uporabila korespondenco meščanskih družin in nam s pomočjo teh virov posredovala kratek pregled meščanskih vrednot in vzgoje iz prve tretjine 20. stoletja.

Obsežen pregled tega zbornika (prvi del je bil objavljen v prejšnji številki Zgodovine za vse) sem namenil predvsem raziskovalecem (zlasti študentom), ki se ob svojem seminarskem in drugem raziskovalnem delu srečujejo s temami iz "meščanoslovja". Informacija o tem zborniku naj potencialnega uporabnika zlasti opozori na razprave o posameznih segmentih meščanske družbe, ki so jih najvidnejši zgodovinarji že obdelali, s pametno uporabo pa lahko služijo tudi kot odlična (teoretična) osnova samostojnega dela.

Aleksander Žižek

KNEZI WINDISCH-GRAETZ V 19. IN 20. STOLETJU

Hannes Stekl, Marija Wakounig, Windisch-Graetz.
Ein Fürstenhaus im 19. und 20. Jahrhundert, Böhlau
Verlag, Wien / Köln / Weimar 1992, 384 str.

²⁵Marco Meriggi, *Das Bürgertum Mailands im Spiegel des Vereinswesens*, strani 279 - 291.

²⁶Hans Peter Hye, *Wiener "Vereinsmeier" um 1850*, strani 292 - 316.

²⁷Robert Hoffmann, *Bürgerliche Kommunikationsstrategien zu Beginn der liberalen Ära. Das Beispiel Salzburg*, strani 317 - 336.

²⁸Pieter M. Judson, *Die unpolitische Bürgerin im politisierenden Verein. Zu einigen Paradoxa des bürgerlichen Weltbildes im 19. Jahrhundert*, strani 337 - 345.

²⁹Renate Flich, *Aufbruch aus der Fremdbestimmung - die Bürgerin auf der Suche nach ihrer Identität*, strani 346 - 352.

³⁰Marlies Raffler, *Grazer Salons im Vormärz - Das Haus Paehler*, strani 353 - 363.

³¹Hanns Haas, *Die Sommerfrische - Ort der Bürgerlichkeit*, strani 364 - 377.

³²Marie-Therese Schwanda-Arbom, *Bürgerlichkeit nach dem Ende des bürgerlichen Zeitalters. Eine Wiener Familienkonfiguration zwischen 1900 und 1930*, strani 378 - 389.

Med raznimi plemiškimi rodbinami, ki so imele svoje posesti na Slovenskem, so bili prav gotovo med najbolj znamenitimi Windisch-Graetzi (mimogrede naj omenim, da so sami dosledno zahtevali takšen način pisanja, ne pa Windischgrätz, kot je bolj v navadi). Windisch-Graetzi so imeli na Kranjskem (Haasberg) in Štajerskem (Rogatec) skoraj 15.000 ha posesti. Prikaz knezov Windisch-Graetzov na Kranjskem je z mladostno zagnanostjo pripravila Tanja Žigon v knjigi *Grad Haasberg* in knezi Windischgraetz leta 1992, ki pa se seveda ne more primerjati z delom profesorja dunajske univerze Hannesa Stekla, ki je znan kot raziskovalec meščanstva v habsburški monarhiji. Med njegovimi deli še zlasti izstopa monografija o avstrijski aristokraciji v predmarčni dobi, in pa asistentke inštituta za vzhodno- in jugovzhodnoevropsko zgodovino z dunajske univerze, koroške Slovenke Marije Wakounig, ki je leta 1993 v 6. zvezku monumentalne *Die Habsburgermonarchie 1848-1918* napisala obširno poglavje o odnosih med Avstrijo in Rusijo v času Franca Jožefa.

Monografija o Windisch-Graetzi obravnava, tudi po želji družine, čas od nekako 1848. do prve svetovne vojne, deloma pa posega tudi še v obdobje med obema vojnama. Avtorja sta močnejši poudarek namenila predvsem socialni in gospodarski zgodovini družine. S pričujočo knjigo je v grobem sklenjen tudi historični prikaz ene najpomembnejših in najmočnejših avstrijskih plemiških družin. Leta 1988 je namreč družino Windisch-Graetz v letih 1242 do 1630 v svoji disertaciji obdelala že Helga Schuller. Istega leta je o zgodovini te pomembne plemiške rodbine v 17. in 18. stoletju dokončal svojo disertacijo tudi Karl Voelka. Med našeta dela je treba prišteti še starejšo monografijo Paula Müllerja iz leta 1934 o feldmaršalu, knezu Alfredu I. Windisch-Graetzu. Pri monografiji Hannesa Stekla in Marije Wakounig je seveda treba poudariti, da je zaradi stanja arhivskih virov težišče obravnave posvečeno bolj starejši liniji Windisch-Graetzov, kajti arhiv mlajše linije, torej naslednikov kneza Weriana, brata že omenjenega feldmaršala Alfreda, ki so ga hranili na gradu Haasberg, je bil med drugo svetovno vojno skoraj povsem uničen.

V prikazu življenja družine sta avtorja skušala zaobjeti ves spekter življenja staroavstrijske rodbine, pri čemer sta posvetila posebno pozornost prehodu iz stanovske fevdalne strukture v družbene povezave, kakršne je pogojevalo prilagajanje modernemu

kapitalističnemu svetu. Na drugi strani pa sta s posameznimi mikroanalizami prikazala tudi način življenja te plemiške rodbine. Ob spremembi gospodarsko-socialnih struktur sta avtorja opisala oblike prilagajanja kapitalistični ekonomiji, spremembo vrednostnih predstav, družinskih posesti, pa tudi uspehe, napake ter zmote v tej prilagoditveni strukturi. Način življenja je prikazan v pripovedi o skušnjah in ravnanju pripadnikov družine kot individuov, ki jih spremljamo od njihovega otroštva, odraščanja, izobraževanja in vzgoje do poroke, ustvarjanja družine in končno do smrti. Prikaz seveda obsega tudi njihovo delovanje na različnih področjih družbenega uveljavljanja: v vojski, politiki, upravi, diplomaciji in gospodarstvu.

Na podlagi ohranjenih arhivskih virov, ki med drugim obsegajo tudi številne dnevnike raznih članov družine, so nekateri pripadniki rodbine seveda lahko bili predstavljeni bolj kompleksno in podrobno, toda že sami izbrani primeri so tako plastični in povedni, da lahko dobimo vpogled v način življenja, v navade in mišljenje družine kot zaokrožene celote. V dvanajstih poglavjih lahko torej sledimo družini Windisch-Graetz od rojstva posameznikov (nekatera podpoglavja so posvečena negi dojenčkov, guvernantam, odnosu matere do otrok, očetovi avtoriteti, odnosom med brati in sestrami in otroškim prijateljstvom). Med vsemi poglavji je še zlasti zanimivo tisto, ki se ukvarja z vzgojo in načinom izražanja, med drugim o družinskodinastični zavesti, veri, poteku izobraževanja, domačih učiteljih, posebni vzgoji za ženske člane družine, pošiljanju otrok v šole in internate, o študiju na univerzah, uvajanju v izborno družbo in o privzgajanju kavalirstva. Temu sledi poglavje o sklepanju zakonskih zvez, izbiri partnerjev, o vlogi denarja pri tem, o zarokah in porokah, pa tudi o ločitvah, pri čemer so opisane tudi kakšne pikantnosti in celo bizarnosti. Zelo obširno poglavje je posvečeno vodenju obsežnih posesti, ki so jih Windisch-Graetzi imeli v Avstriji in Sloveniji ter tudi v današnji Češki in na Madžarskem. Opisan je tudi njihov odnos do služinčadi, uvajanje modernih metod v kmetijstvu in gozdarstvu, opisane so njihove finančne zadeve in sploh bolj ali manj umno in uspešno gospodarjenje različnih družinskih članov.

V naslednjem poglavju lahko sledimo opisom vojaških karier, diplomatske dejavnosti in odnosov do politike, cesarja in domovine. Ti opisi nam prikažejo, da je bilo življenje Windisch-Graetzov tesno povezano z visokimi službami, obenem pa preko njih

spoznamo tudi njihovo zanimivo politično filozofijo. Posebej podrobno je opisana kariera kneza Alfreda III., ki je bil v letih 1893-95 ministrski predsednik; prineca Ludwiga, ki je bil dejaven v madžarski politiki po prvi svetovni vojni in pa kariera ter politični ideali maršala Alfreda Windiseh-Graetza. Samostojno poglavje govori še o smrtih v družini, zadnje pa se ukvarja z izgubljanjem moči in s poskusi uveljavljanja v razmerah, ki jih je prinesel čas po prvi svetovni vojni.

Vsekakor pa ne smemo prezreti tudi uvodnega poglavja, ki nas seznaja z bilanco dosedanjega obsega in načina obravnave avstrijskega plemstva v historiografiji in govori tudi o metodoloških predpostavkah ter o današnjem vzoreu pisanja zgodovine plemiških rodbin, kar je vse bogato bibliografsko dokumentirano.

Na koncu so na dvanajstih straneh dodane še kratke biografije devetnajstih Windiseh-Graetzov, z

navedbo njihovih družinskih članov, odlikovanj in karier, dodana pa sta še dva rodovnika. Rodovnikom sledi osem preglednih tabel o posestnem stanju, uporabnih zemljiščih, stroških in dohodkih družine v različnih časovnih obdobjih od leta 1862 do 1913. Pred osebnim in krajevnim registrom najdemo še petdeset gosto tiskanih strani opomb, ki tekst pogosto dopolnjujejo in obogatijo.

Ob koncu naj zapišem, da sta avtorja uspela pregnantno, strokovno neoporečno in hkrati tudi zelo zanimivo predstaviti skoraj sto let življenja in delovanja mogočne avstrijske plemiške družine. Napisala sta delo, ki na vsak način sledi sodobnim historiografskim stremljenjem, tako po izbiri teme, kot tudi z načinom obravnavanja, bogatstvom spoznanj in nenazadnje tudi zaradi berljivosti.

Franc Rozman